

Mondeling Taalvaardigheidsonderwijs

Taalvaardiger word je door te 'talen'

We spreken gemakshalve over taalvaardigheid(sonderwijs), ook al hebben we het – zeker bij kleuters - over communicatie². We helpen de kleuters immers om vaardiger te worden in het begrijpen en zelf overbrengen van allerlei boodschappen in diverse situaties; zij mogen daarbij – voor zover de situatie het toelaat – veel méér dan alleen verbale taal inzetten.

Dat de kleuterperiode voor taal ontzettend belangrijk is, staat als een paal boven water. Hoe meer taalvaardigheden een kind in de kleuterperiode verwerft, hoe steviger dat kind de taken die op hem afkomen, aankan... zowel op het vlak van schoolse prestaties allerhande, als in het dagelijkse leven, dat vol emotionele, sociale, cognitieve, ... uitdagingen zit.

Kleuteronderwijzers hebben dan ook een grote verantwoordelijkheid: zij moeten alle kinderen, zeker ook de (taal)kansarme en anderstalige kleuters, zo veel mogelijk kansen aanreiken om te groeien in hun mondelinge taalvaardigheden. Want 'wie niet taalvaardig genoeg is om in bepaalde domeinen (zoals bijvoorbeeld de school) te functioneren, loopt het gevaar om, in vergelijking met anderen, achtergesteld te raken'¹.

Wat moeten kleuters verwerven? Allerlei (school)taalvaardigheden!

Kleuters zetten een hele dag lang hun (mondeline) taal in: ze luisteren naar de instructies bij een spel, maken een behoefte of wens duidelijk, geven aan hoe ze iets in elkaar gestoken hebben, argumenteren, luisteren naar een verhaal, enz. Door de kleuterjaren heen stel je vast dat kleuters hun mondelinge taal **inzetten** - in steeds meer contexten, - voor steeds meer uiteenlopende communicatieve doeleinden, - met een steeds beter resultaat.

Het antwoord op de vraag wat kinderen tegen het eind van het (kleuter)onderwijs zouden moeten verwerven, wordt daarom ook geformuleerd in termen van **taalvaardigheden** (luisteren/spreken) en **deeltaalvaardigheden** (b.v. een verhaal kunnen navertellen aan leeftijdgenoten). *Taalkennis* (zoals *correcte* zinsbouw of *juiste* woordvorming) staat als doel *niet* (langer) centraal.

Mondelinge taalvaardigheid is luisteren (begrijpen) en spreken (verwoorden).

Het is al wat je met je (mondeline) taal in een communicatieve context kunt doen.

De grote variatie in **deeltaalvaardigheden** is afhankelijk van

- de aard van de boodschap: b.v. vraag, opdracht, verhaal, wens, stukje informatie, argumentatie;
- het onderwerp: b.v. binnen het hier-en-nu t.o.v. buiten het hier-en-nu;
- de gesprekspartners: b.v. leeftijdgenoten, bekende volwassenen;
- het verwerkingsniveau: b.v. de informatie kopiëren, begrijpen/beschrijven.

Cecilia (4j6m)

Oma, krijg ik nog
een boterham mè kaas?

Van mijn moeke krijg ik altijd
smeerkaas, maar die heef gij
nie, hé. Gij heeft alleen kaas in
sneekes. Toen ik aan zee was
mè moeke, krijgde ik altijd
smeerkaas mè hesp
in.

Wies (2j7m)

Ik wil e bot'ammeke
mè confituur... nee nie
die, maa die, die mè
aa'beikes.

Brami (6j1m)

Nee, ik moet geen pan-
nenkoek meer... Als mijn juf
pannenkoeken bakt, dan doet ze
er ook suiker bij, maar gij doet da nie,
hé oma, want gij zegt dat ze dan plak-
ken, de pannenkoeken. Suiker plakt hé,
zoals ne lekstok: da's ook veel suiker
en da plakt, da's ne plakstok, zegt
gij, hé.

In het Referentiekader vroege tweede-taalverwerving³ staan alle deeltaalvaardighe-
den voor kleuters bij elkaar. Een voorbeeld:

Luisteren 4.2 De kleuter kan informatieve mededelingen over concrete, voor de
kleuter relevante gebeurtenissen en feiten buiten de context van het hier-en-
nu begrijpen.

Sprekens 2.1 De kleuter kan, aan bekende leeftijdgenoten of bekende volwas-
senen, iets meedelen of vertellen over zaken die in de context van het hier-en-
nu aanwezig zijn.

Schooltaalvaardigheden

Kinderen moeten op school hun taal voortdurend inzetten, ook en vooral om heel
wat te **leren** (vaardigheden, inzichten en attitudes) binnen allerlei domeinen
(rekenonderwijs, wereldoriëntatie, muzische vorming, ...). We moeten hen dus
helpen om de juiste deeltaalvaardigheden voor op school te verwerven.

Een willekeurig stukje interactie uit een kringgesprek in de klas van juf Lies (vierjarigen)

JLies Kijk eens, wat hebben we hier allemaal! (Enkele kinderen antwoorden.
Jan zwijgt.) Allemaal stokken: kijk eens wat een lange. Chloé, vind jij
nog zo'n lange stok?

Zeg Jan, vind jij een heel korte stok? Jan pikt een korter model uit de
hoop. Ja, da's een korte stok. Die is niet zo lang, he. Die is korter.

Wat kun je met zo'n korte stok allemaal doen? (Jan wil ermee trom-
melen.) Ja, kijk, je kunt ermee trommelen, kijk, trommel de trom.
Zoals de trommelaars.

Jan Awel, zo, Peter ook zo ne stok, zo ne stok. (Jan wijst naar een donkere
stok van ong. 1m.)

JLies Heeft Peter zo'n stok, Jan, is hij even lang? Is hij ook zwart?

Jan knikt. Vertel eens, wat doet Peter met z'n stok? (Jan twijfelt -
Hij klopt zachtjes met de stok op de grond.)

Ah, Peter heeft een stok om te kloppen. (Jan doet voor.)

En waarom klopt die, zeg?

Wat denken jullie kleuters? ... (Enkele reacties)

Ah, gebruikt Peter de stok om te wandelen?

Dan heeft Peter een wandelstok. Zo'n stok om te helpen als je wan-
delt. Zeg, en kijk eens naar deze stok. Da's een rare stok. Waarvoor
zou die dienen?

Schooltaalkenmerken (ook van lagere en middelbare school)

- kinderen worden aangesproken in de grote groep;
- de leerkracht bepaalt vaak het onderwerp van gesprek;
- de leerkracht is zelf veel aan het woord; de kinderen luisteren meestal;
- de leerkracht deelt de spreekbeurten uit;
- er wordt sterk verbaal gecommuniceerd: ervaringen en inzichten worden in woorden gepakt;
- de talige eisen zijn (dus) niet gering: kinderen behoren veel te leren verstaan, en veel te kunnen uitdrukken: van specifieke woorden tot redeneringen, argumentaties, verklaringen toe.

Hoe worden kleuters taalvaardiger? Door te 'talen'!

Zoals kinderen van een jaar of zes leren zwemmen door te zwemmen in nat water, zo verwerven peuters en kleuters (meer en meer) taalvaardigheid door hun taal dag in dag uit *in te zetten*. [al doende]

En zoals kinderen graag willen leren zwemmen om zonder bandjes van de glijbaan in het diepe te 'vallen', zo willen kinderen wel taalvaardiger worden als ze met die vaardigheden meer en beter kunnen 'bewegen' in de complexe wereld die hen omringt. [gemotiveerd, functioneel]

En net zoals we als volwassen zwembegeleiders voor ondiep water zorgen [in alle veiligheid] en voor de nodige ondersteuning (een zwemplankje), staan we peuters en kleuters ook intensief bij wanneer ze hun taalvaardigheden uitbreiden. [met de nodige ondersteuning]

Voor het verwerven van mondelinge taalvaardigheden hebben kleuters dus krachtige leeromgevingen⁴ nodig, die schematisch voorgesteld kunnen worden als volgt.

Taalvaardigheidsverwerving gebeurt met andere woorden als gevolg van sterke *interacties* over boeiende stukjes wereld die kinderen aan het verkennen zijn⁵. Het spreekt voor zich dat die taken/activiteiten, en vooral de sterke interacties ook bijzonder stimulerend zijn voor de vele andere ontwikkelingsdomeinen⁶ waarop die taken betrekking hebben.

Juf Roosje van de tweede kleuterklas past de principes van krachtige leeromgeving toe en vertelt erover (zie hieronder). Maar eerst nog enkele tips op een rij⁷.

Een positief en veilig klasklimaat

Ook onze wijze van communiceren helpt kleuters om zich wel te bevinden.

- Hecht alle belang aan de inhoud van de boodschap, veel meer dan aan de vorm.
- Respecteer de door het kind 'gekozen' vorm (thuis-taal, non-verbale taal, ...).
- Laat veel ruimte voor de inbreng van kleuters, en moedig hun initiatieven aan.

Een betekenisvolle taak of activiteit

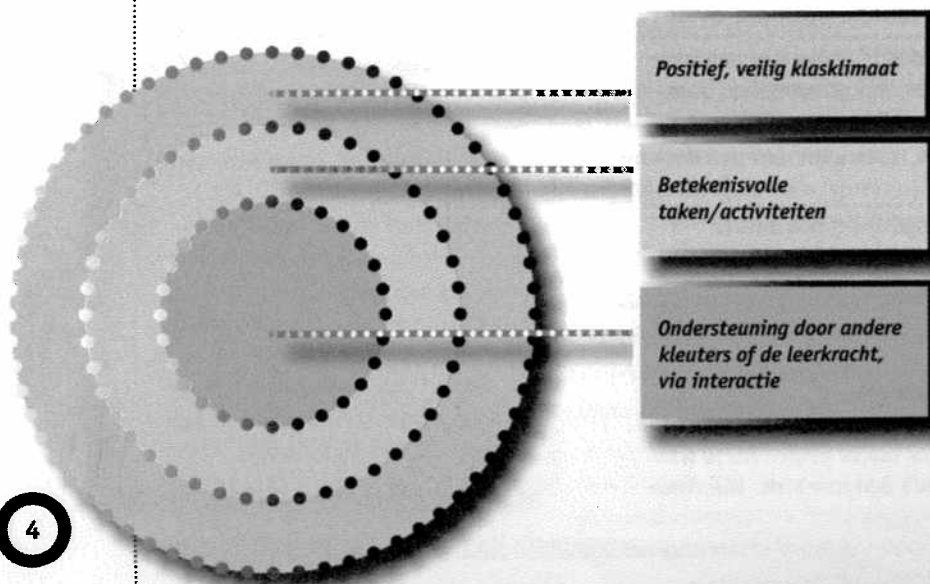
- Bouw activiteiten rond boeiende en zinvolle mensen wereldverkenning.
- Streef naar activiteiten met uitdaging: spreek kinderen aan op hun competentiegevoel.
- Zorg voor open opdrachten: er is niet één antwoord, één soort product mogelijk.
- Maak de taak functioneel/betekenisvol: kinderen willen weten waarom!
- Zorg ervoor dat de kinderen kunnen handelen, het liefst heel erg gevarieerd.

Ook de rituele activiteiten als kalenders, koek en drank, enz. zijn betekenisvolle taken.

Ondersteuning door interactie⁸

Bij de uitvoering van betekenisvolle taken is het nodig dat de kleuter materieel, en via interactie vooral ook inhoudelijk ondersteund wordt door de kleuteronderwijzer. Houd daarbij rekening met de volgende drie aandachtspunten.

- Zorg voor een voldoende groot aanbod van zinvolle, begrijpelijke, ietwat uitdagende taal. Verwijs naar vroegere ervaringen van de kleuter en naar 'gekende' taal.
- Bied veilige, maar uitdagende spreekruimte aan. Doe aan betekenisonderhandeling. Zoek samen met de kleuter in een aantal heen-en-weer-bewegingen uit wat hij precies bedoelt.
- Zorg voor communicatieve feedback. Zie tekening (p.2).

Juf Roosje vertelt *

[Een fictief maar realistisch kader] Op een dag stapt mevrouw An, de directeur, onze klas binnen. Ze zit - voor alle duidelijkheid - in mijn 'kippencomplot'!

[Een probleemstelling] An zet een doos in de kring, en vertelt: *Deze doos stond voor de schoolpoort; er lag een briefje bij: 'BERTA ZOEKT EEN (T)HUIS', en ik heb Berta meegenomen.*

[Een heuse uitdaging] *Ik wil haar bij mij thuis wel een plekje geven, maar mag ze tot straks in jullie klas blijven?"* De kinderen hebben ondertussen al kennisgemaakt met Berta de kip, en reageren enthousiast: *Ja natuurlijk, ze krijgt een stuk van mijn koek! Maar nee, een kip eet graantjes, hé juf?*

[Een functioneel en motiverend geheel] Ik grijp mijn kans: *"Tja, Berta mag bij ons blijven, maar zo'n kip heeft wel wat nodig!"* Ik pols bij An.

[Een beroep op het competentiegevoel] Het complot getrouw reageert An: *"Ik dacht dat jullie vandaag konden uitzoeken wat Berta zoal eet, hoe ik haar hok en haar ren moet maken, ... Ik kom haar vanavond halen, en dan kunnen jullie me alles vertellen."*

[Heel wat kansen tot interactie, overleg] Daar zitten we dan. Berta tokt wat. Vooral de kinderen met kip-ervaring 'kakelen'. Er worden vele vragen gesteld, en nog meer antwoorden geformuleerd. Er wordt beschreven en gere-deneerd. Er worden boeken geraadpleegd.

[Een variatie van taken/activiteiten: voor elk wat wils] De dringende taken worden vastgelegd: we moeten een ren maken, en ook een hok voor als Berta een ei wil leggen. Ze moet eten en drinken.

[Open opdrachten] Eens de eerste noden gelenigd, kunnen we samen een luxe kippenhok proberen te creëren. We moeten 'mevrouw An' ook informeren over het 'van ei tot kip'-proces, stel dat er kuikentjes komen. En als we Berta nakleien of -tekenen, dan vergeten we haar nooit.

[Zeer actiegericht] Betrokken op Berta en op Ans vraag gaan de kinderen aan de slag. Er wordt intensief overlegd en samengewerkt.

[Met praktische en verbale ondersteuning, steeds in interactie] Heel wat praktische problemen worden aangekaart en verbaal én concreet opgelost, al dan niet met mijn hulp.

[Motiverende spreekruimte] Tijdens de speeltijd gaat Berta's verhaal als een lopend vuurtje door de kleuterschool. Mijn collega's - ook in het complot - veinzen volledige onwetenschap. Dat lokt mijn kleuters echt uit hun vertel-schelp!

[Focus op de inhoud van de interactie] Als ik door een taalvaardigheidsbril op de dag terugblik, dan besef ik dat hij bol stond van de interacties tussen kleuters onderling, tussen kleuters en derden, en tussen de kleuters en mezelf: de kinderen werden (kleutervriendelijk) uitgedaagd om heel uiteenlopende deeltaalvaardigheden massaal in te zetten.

[Talige ondersteuning waar nodig en wenselijk] Waar nodig en mogelijk, reikte ik hen precies dat taalsteentje aan dat ze nodig hadden om hun taalbouwsel zo te ronden, dat de communicatie kon slagen.

[Resultaat: uitvoerige verkenning van de wereld der kippen/taalvaardigheids-groei] Geen van de kleuters heeft echter ervaren dat het mij een hele dag lang zeker ook om hun taalvaardigheid en natuurlijk ook hun kippenkennis te doen was.

Besluit

Om kleuters te helpen in hun taalvaardigheidsontwikkeling is het belangrijk

- dat kleuters een hele dag lang - naar aanleiding van allerlei rituelen en activiteiten - over boeiende onderwerpen in interactie mogen en kunnen gaan, en
- tijdens die interacties een rijk taalaanbod, geschikte spreekruimte en communicatieve feedback aange-reikt krijgen.

Zo leren ze steeds beter te begrijpen wat er verteld wordt, en kunnen ze hun eigen mening, ideeën, wensen, ... steeds beter verwoorden. Het is aan de kleuter-onderwijzer om in dat hele proces het accent 'school-taalvaardigheid' te bewaken. Die stevige basis aan (school)taalvaardigheden wapent kinderen hoe dan ook om het leren en ontwikkelen in tal van andere domeinen te realiseren.

¹ Van den Branden, K. e.a. (2001), *Een referentiekader voor doelstellingen rond vroege NT2-verwerving in Nederland en Vlaanderen*. Den Haag: Nederlandse taalunie. Zie Boekwijzer achteraan.

² Vergelijk ook met de visie op schriftelijke taalontwikkeling: zie Verheyden, L. (2005), *Ju-uf, je moet wel lezen wat er staat, hé! Kleuters en ik*, deze aflevering.

³ Zie voetnoot 1. Het referentiekader is te downloaden van www.taalunieversum.org. Anders dan de decretale tekst (die ook vaardigheidsdoelen formuleert) spitst het Referentiekader zich volledig toe op taalvaardigheid (mondeling én schriftelijk), waardoor dat domein uitgediept en helder in kaart gebracht wordt.

⁴ Gysen, S., Rossenbacker, K. en M. Verhelst (1999), *Kleuterobservatie-instrument Taalvaardigheid*. Leuven: Steunpunt NT2. Zie Boekwijzer achteraan.

⁵ Voor een schat aan praktijkvoorbeelden, zie Jaspaert, K. (red.) (1994/1997/2003), *Kleutertaal-Leidstertaal. Bronnenboeken voor een natuurlijke taalverwerving in de kleuterschool*. Mechelen: Wolters Plantyn. Zie Boekwijzer achteraan.

⁶ Janssens, A. (2005), *Kwaliteitsvolle leerinteractie met kleuters*. Ontwikkeling stimuleren door M.I.S.C., te verschijnen in *Praktijkids voor de basisschool*.

⁷ Voor meer achtergronden bij de tips: zie Handleiding in Verhelst, M., Coussemant, K., Van Oosthuyze, S. en L. Verheyden (2004), *Bonte Boel! Taalvaardigheidstimulering voor de jongste kleuters via muzische vorming*. Leuven: Steunpunt NT2. Zie Boekwijzer achteraan.

⁸ Zie ook Verhallen, M. en R. Walst (2001). *Taalontwikkeling op school*. Bussum: Coutinho.

Lieve Verheyden

Wetenschappelijk medewerker van Steunpunt GOK en lector Taal aan de K.H. Leuven, DLO, Opleiding tot Kleuteronderwijzer